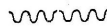

ἀνακηρύξας χιλίους ἕως τῶρα παρ' ἄξιαν μεγάλους ἀνδρας καὶ συντελέσας νὰ χαν-
δακοθοῦν ἰσάριθμοι καὶ περισσότεροι ἕως ἄλλοι, οἱ ὅποιοι εἶχαν ὅλα τὰ προσόν-
τα καὶ ὅλα τὰ δικαιώματα ν' ἀναδειχθοῦν μὲ τὴν ἐργασίαν τους καὶ μὲ τὴν εὐ-
συνειδησίᾳ τους.

Δημ. Π. Ταγκόπουλος

ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΜΑΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΥΠΑΡΗΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ πέμπτον τεῦχος).

Ἄν ὑπάρχουν ποιήματα εἰς τὴν νεοελληνικὴν τέχνην, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἐξωτε-
ρικώτερα, ἢ μᾶλλον προσιτὴ εἰς τὴν πρώτην αἴσθησιν μορφή; νὰ εἶνε οὕτως εἰ-
πεῖν ἀναγκαῖα ἀπόρροια καὶ συνέπεια τῆς ἐσωτερικῆς συνθέσεως καὶ τῆς βαθυ-
τέρας μορφῆς, εἰς μίαν ἐνότητα ὀργανικὴν καὶ ἁρμονικὴν οὐσίας καὶ κατασκευῆς,
ἀπὸ τὰ ἐντελέστερα δείγματα τῆς ποιήσεως αὐτῆς εἶνε χωρὶς ἄλλο ἢ ποιήσεις τοῦ
Γρυπάρη. Τὸν βαθύτερον λόγον τοῦ αἰσθητικοῦ αὐτοῦ φαινομένου πρέπει νὰ ζη-
τήσωμεν πάλιν εἰς τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ αἰσθήματος, μέσα εἰς τὴν
φλόγα τοῦ ὁποίου εἴμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι τήκονται ὅλα τὰ ἀρχικὰ ψυχικὰ
στοιχεῖα διὰ νὰποτελέσουν μίαν σύνθεσιν βαθυτάτης ἐνότητος καὶ συνοχῆς εἰς μίαν
μορφήν ποιητικῆς ὡραιότητος. Χωρὶς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς θερμοκρα-
σίας τὰ ἀρχικὰ ψυχικὰ στοιχεῖα παραμένουν ἀσύνδετα, μεμονωμένα, ἀσύμφυλα,
ἀνυπότακτα, διηρημένα, μὴ ἔχοντα τὴν δύναμιν νὰ συνέλθουν καὶ νὰ ἐνωθοῦν
ψυχολογικῶς, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν ἀποτέλεσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ πλάσματος,
εἴτε ποίημα εἶνε τοῦτο ἢ εἰκὼν ἢ ἄγαλμα ἢ μουσικὴ σύνθεσις. Δι' αὐτὸ εἰς ὅλα
τὰ εἶδη τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τόσον ἐντελής εἶνε ἢ βαθύτερα, ἢ χημικὴ
ἔνωσις τῶν ἀρχικῶν παραγωγικῶν στοιχείων, ὥστε, ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν εἰς τὴν
ὁποῖαν ἐκδηλώνονται, νὰ μὴν εἴμπορῃ κανεὶς νὰ τὰ διακρίνη καὶ νὰ τὰ ξεχωρίσῃ,
παρὰ μὲ νέαν καὶ προσεκτικὴν ἀναλυσιν. Ἐὰν ὑπάρχη, λέγει κάπου ὁ Βουρζέ,
στενοτάτη σχέσις μεταξὺ σκέψεως καὶ αἰσθήματος, σκέψεως καὶ ὕφους ἐνός συγ-
γραφέως, ἢ σχέσις αὐτὴ εἶνε κἄτι περισσότερο ἀκόμη παρὰ ἀπλῆ σχέσις, εἶνε
ταυτότης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγεῖται πῶς ἡ μορφή παραλλάσσει εἰς τοὺς
διαφόρους μεγάλους δημιουργοὺς καὶ εἰς τὰς ομάδας τῶν δημιουργῶν καὶ πῶς
αὐτὴ καὶ κυρίως αὐτὴ εἶνε ἡ χαρακτηριστικὴ τῶν τεχνοτροπιῶν καὶ τῶν σχο-

λων, αὶ ὅποια δικδύχονται ἀλλήλας καὶ πῶς ἓνα ποίημα τοῦ Γρυπάρη διαφέρει ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἀπὸ ἓνα ποίημα τοῦ Παράσχου καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἀπὸ ἓνα ποίημα τοῦ Πορφύρου. Καὶ τὰ ρευστικὰ τῶν ἰδεῶν τῶν ὀγκδικῶν εἰς διαφορετικὰς ἐποχὰς καὶ ἰδιαιτέρως οἱ χαρακτηρῆες τῶν ἀτομικῶν ἰδιοφυϊῶν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, μὲς διδόνον τὸν διαφορετικὸν χαρακτηρῆα τῆς τέχνης μιᾶς ἐποχῆς γενικώτερον καὶ τῆς τέχνης τῆς ἀτομικῆς εἰδικώτερον. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Γρυπάρης, ὁ Παλαμάς, ὁ Πορφύρας, ὁ Βασιλικὸς διαφέρουν εἰς γενικὰ σημεῖα ἀπὸ τὸν Βαλκωρίτην καὶ τὸν Προβαλέγγιον καὶ τὸν Παράσχον, παραδείγματος χάριν, ὅπως διαφέρουν εἰδικώτερον καὶ μεταξὺ τῶν. Εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν λέγει ὁ Γκυγιώ, ὅπως καὶ εἰς καθὰ εἶδος τέχνης, δὲν εἴμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐπανάστασις εἰς τὴν μορφήν, χωρὶς νὰ προῦπάρξῃ ἐπανάστασις εἰς τὰς ἰδέας, ἀφοῦ ὅπως ἐξηγήσαμεν καὶ πρὸ ὀλίγου ἡ καλλιτεχνικὴ ἔκφρασις, ἀπορρεῖ ἀπὸ μίαν συγκίνησιν, ἡ συγκίνησις ἀπὸ ἓνα αἰσθημα καὶ τὸ αἰσθημα ἀπὸ μίαν σκέψιν. Ἡ ποιητικὴ ἐπανάστασις τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος πρὶν ἐπιτελεσθῆ εἰς τὴν μορφήν, ἐπετελέσθη εἰς τὴν σκέψιν. Ἡ παλαιότερα ποίησις ἐσκέπτετο ὀλιγώτερον καὶ περιέγραφε περισσότερον (πολλὰκις περιέγραφε διὰ νὰ περιγράψῃ). Διὰ τὰς νέας ἰδέας καὶ τὰ νέα αἰσθηματικὰ ἐχρειαζέτο μία μορφή πλέον εὐκαμπτος καὶ πλουσιὰ (Γκυγιώ). Τὴν εὐκαμπτικὴν αὐτὴν καὶ τὸν πλουσιον τῆς μορφῆς βλέπομεν καθαρὰ εἰς τοὺς νέους ποιητὰς καὶ χαρακτηρηστικώτερον εἰς τὸν ποιητὴν τῶν «Σκαρβακίων». Ἐὰν ἐπιμένωμεν δι' αὐτὸ περισσότερον εἰς τὴν μορφήν τῶν ποιημάτων αὐτῶν εἶνε διότι, μελετῶντες αὐτὴν, μελετῶμεν ὑπὸ μίαν ἔποψιν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν κύριον αὐτῆς χαρακτηρῆα. Ἡ ἐπιφάνεια μὲς ὀδηγεῖ εἰς τὸ βάθος. Αὐτὴ μὲς προσανατολίζει πρὸς ἐναῖνο. Πάρατε ἐν οἰονδήποτε ἀπὸ τὰ συνέττα αὐτὰ μὲ τὰ ὅποια ἔλαμνε τὴν πρώτην του θορυβώδη ἐμφάνισιν ὁ ποιητῆς. Εἰς τὸ εἶδος τῶν καὶ ἐρ' ὅσον ἐνθυμίζουσι τὰ συνέττα τῶν «Γροπαιῶν» μένουσι ἴσως ὀπίσω ὅσον ἀφορᾷ τοὺς βαθεῖς καὶ ἀπαραμίλλους αἰσθηματικούς χαρακτηρησμούς τῶν ἱστορικῶν σημείων καὶ τῶν ἱστορικῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν τοπίων, τὰς βαθυτάτας ποιητικὰς ἐμφυχώσεις τῶν νεκρῶν τόπων καὶ τῶν νεκρῶν προσώπων καὶ τῶν σθεσμένων ἐποχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀφιέρωσα μίαν μακρὰν αἰσθηματικὴν ζωὴν ὁ Γάλλος διδάσκαλος. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ συγκρίνωμεν ἐδῶ τὰ «Γροπαια» μὲ τοὺς «Σκαρβακίους καὶ Τερρακότες». Πάρατε τὰ ποιήματα αὐτὰ ὡς ἀνεξάρτητα καὶ αὐτοῦσια λυρικὰ πλάσματα. Ποία ἁρμονία μεταξὺ σκέψεως καὶ αἰσθηματος, μεταξὺ οὐσίας καὶ μορφῆς, μεταξὺ συνθέσεως καὶ σχήματος! Τίποτε δὲν ἐνθυμίζει τὸ ψηφιδωτόν, τὴν συγὰλλησιν, τὴν περιτέχνησιν ἢ τὴν ἀνάγκην. Τὸ πᾶν εἶνε βαθυτάτα ὄργανωμένον, ὅπως λέγουσι οἱ φυσιολόγοι. Ἡ συγκινημένη σκέψις ἔχει λάβει τὴν ἀναγκαστικὴν τῆς μορφῆς.

Αἱ λέξεις αἱ καινοφανεῖς αἱ ὅποια κτυποῦν ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν αἰσθησιν —ἓνα ἰδιαιτέρον χαρακτηρῆα τῶν πρώτων ποιημάτων τοῦ Γρυπάρη— μὲ τὸ ἀσύ-

νηθες καὶ ξένον εἰς τὴν ἀκοήν, φθίνονται μετ' ὀλίγον μοιραῖαι καὶ ἀναπόφρευ-
κτοι. Αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι δὲν τὰς ἐφευρίσκει ἢ τὰς ἀναζητεῖ ὁ ποιητὴς διὰ
τὴν στολίσην ἢ τὴν ἐνδύσην τὴν σκέψιν του, ἀλλ' ὅτι τὰς ἐνωτίζεται εἰς τὸ βάθος τῆς
ψυχῆς του. Εἶπε κάποιος, ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν ἐφευρίσκει, δὲν ἐπινοεῖ, βλέπει
μόνον καὶ ἀκροάζεται εἰς ἓνα μυστηριώδη κόσμον καὶ τὸν κόσμον αὐτὸν τῶν
ὀραμάτων καὶ τῶν ἤχων ἀπηχεῖ καὶ ἀντανατέλλει. Δοκιμάσατε νὰ ἀλλάξετε μίαν
ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς τὰς ἀσυνήθεις, τὰς ὁποίας φαίνεται νὰ ντλῆ ὁ ποιητὴς ἀπὸ
τὰ χεῖλη τῶν κεκοιμημένων καὶ μὲ τὰς ὁποίας μίαν φορὰν ἐξεδηλώθη ἡ ἑλληνικὴ
ψυχὴ εἰς ἐποχὰς λησμονημένας, τὰς ὁποίας ἀναζῆ ὁ ποιητὴς, δοκιμάσατε νὰ ἀλλά-
ξετε μίαν ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς, αἱ ὁποῖαι ἔρχονται πάλιν εἰς τὸ φῶς, μὲ τὴν
νέαν παρθενίαν τὴν ὁποῖαν δίδει εἰς ὅ,τι ἐγγίζει ὁ θάνατος καὶ θὰ ἰδῆτε. Θὰ
ἰδῆτε ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ τὴν ἀντικαταστήσετε χωρὶς νὰ καταστρέψετε ὅλην
τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν. Θὰ ἰδῆτε ὅτι εἶνε, αὐτὴ καὶ μόνη, ἓνα τμῆμα ὀργανισμοῦ
ἀδιαλύτου. Θὰ ἰδῆτε τότε ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ζητεῖ τὴν λέξιν διὰ τὴν λέξιν.
Ἐπάρχουν οἱ πλάττοντες τὰ στιλπνὰ καὶ θαμβωτικὰ μωσαϊκὰ τοῦ λόγου ἢ τοὺς
ὀραίους καὶ ἠχηροὺς στίχους. Καὶ ὑπάρχουν τέτοιοι στίχοι, πτωχοὶ κατὰ βάθος,
ἀλλ' ὄρατοι καὶ εὐχοὶ τοὺς ὁποίους παραδόξως ἐπροτιμοῦσε ὁ Φλωμπέρ ἀπὸ τοὺς
οὐσιαστικωτέρους στίχους, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν εἶχαν τὴν ἠχηρότητα καὶ τὴν ἀρ-
μονίαν των. Ἀλλὰ τότε, ὅπως παρετήρησε πολὺ ἐπικαίρως ὁ συγγραφεὺς τῶν
«Προβλημάτων τῆς Νεωτέρας Αἰσθητικῆς» ἰδεώδεις στίχοι τοῦ εἴδους αὐτοῦ θὰ
ἦσαν οἱ περίφημοι στίχοι τοῦ «Ἀρχόντοχωριάτη» μὲ τὰς δανεικὰς ἠχηρότητας
τῆς τουρκικῆς γλώσσης.

Marababa sahem, yoc salamalequi
Carbulath onchalla, croc, catamalequi.

Τίποτε δὲν προδίδει τὴν ψυχρὰν αὐτὴν ἐκζήτησιν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Γρυ-
πάρη. Ἐὰν ἡ λέξις του, ὅπως ἡ φράσις καὶ ἡ εἰκὼν του, εἶνε νέα, ἀσυνείηστος,
ἀπροσδόκητος, ἐὰν ἡ λαλιὰ του ἀντηχεῖ μὲ νέους ἤχους καὶ νέας κομψότητας καὶ
φιλαρσεκείας, ἐξαφνίζουσα ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς λαλιὰ ἀνθρώπου ἐρχομένου ἀπὸ
ἓνα μακρυνὸν κόσμον, ξένον ἀπὸ τὴν πεζὴν στερεοτυπίαν τῆς καθημερινῆς ζωῆς,
εἶνε ἡ λαλιὰ τοῦ ποιητοῦ, ἡ μαγεύουσα μὲ μίαν δροσερότητα καὶ γοητείαν τοῦ
νέου καὶ ξεχωριστοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν σφραγίδά τῆς ἀριστοκρατικῆς
ὑπεροχῆς τοῦ ἐξαιρετικοῦ πλάσματος, τὸ ὁποῖον εἶνε ὁ καλλιτέχνης. «Ἡ ἀρετὴ
αὐτὴ τῆς ἐξαιρετικῆς ἐκφράσεως, τὸ ἔνστικτον αὐτὸ καὶ ἡ ὄρεξις τῶν ὀραίων κομ-
ψοτήτων τῆς σκέψεως καὶ τοῦ ὕφους, λέγει ἓνας κριτικὸς τοῦ Ἀλφρέδου δὲ Βινύ,
δὲν εἶνε τάχα τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς τέχνης, αὐτὴ ἡ λατρεία τοῦ ἰδεώδους; Δὲν
εἶνε ὡς τὸ αἶσθημα τῆς Τιμῆς ἐφηρμοσμένον εἰς τὰ Γράμματα;» Ὁ ποιητὴς δὲν

ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν—ἴσως τὸ ἐκκεντῆρον μάλιστα—ἐκ ὁμιλῆς μὲ τὴν κοινὴν μας λαλιὰν καὶ νὰ κυκλοφορῇ τὰ νομίσματα τῆς τρεχοῦσας χρήσεως. Ὅ,τι μολύνει καὶ φθείρει καὶ ἀμακρύνει ἢ καθημερινὴ γλῶσσις, ὅ,τι καθιστᾷ κοινὸν καὶ βάνυσον ἢ πρόσγειος ζωὴ, ὅ,τι μακρύνει καὶ ἀποξηρύνει καὶ κάμνει ἀνικμον ἢ μεγάλη προστριβή, εἶνε ξένον διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν του φύσιν. Δι' αὐτὸ πόλλάκις ὁ ποιητὴς ἐμφανίζεται μεταξὺ μας φέρων τὴν λητμονημένην ἔκφρασιν τῶν κεκοιμημένων, τοὺς ἔχουσ, τῶν ἰσπίων ἢ ἤγῳ κοιμάται εἰς τὰ βᾶθη τῆς ὑπάρξεώς μας, κατακληρονομηθεῖτα ἀπὸ τοὺς μακρυνὺς προγόνους ἢ τὴν ἔκφρασιν τὴν νέαν, τὴν ὁποῖαν θὰ κληρονομήσουν ἀπὸ τὰ χεῖλη του αἰ γενεαὶ αἰ ὅποσαι ἔρχονται ὀπισθὲν μας. Ἐκ ἀπλουσιτερα χεῖλη εἰς τὰς στιγμάς τοῦ πάθους ἢ τοῦ αἰσθήματος, εἰς τὰς στιγμάς ὅπου ἐξίκεται ἢ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπειαι, ζητοῦν ἓνα νέον καὶ ἀρρεπὴν ἔργκιον διὰ νὰ ἐνδύσουν τὴν ἔκφρασιν των. Τὸ κοινὸν καὶ τὸ τετριμμένον, τὸ ἀποτριβέν εἰς τὰ πολλὰ χεῖλη, δὲν ἔπαρκει καὶ δὲν ἱκανοποιεῖ. Καὶ τὸ πᾶθος δημιουργεῖ τότε τὰς ἔκφρασεις τῆς θωπείας καὶ τῆς ἀγάπης, τὰς λέξεις ἀκίμη καὶ δὲν σημαίνουν πόλλάκις τίποτε παρὰ μόνον ἤχου καὶ γλείφου καὶ δαγκάνου καὶ προστριβόνται μὲ τὸν ἤχον τους καὶ τὸ *ρορρόνιασμα* των, ἓνα ρορρόνιασμα στοργικῆς γάτας. Ὅταν εἰς τὸν «Νυμφίον» καὶ εἰς μίαν ἀποτροπὴν ἐρωτικοῦ πάθους, ἀνυψωμένου εἰς θρησκευτικὴν λατρείαν βυζαντινῆς ψυχῆς, ὁ ποιητὴς λέγει :

Ἴδού ὁ Νυμφίος ἔρχεται....

Ἔλα ἐλ.ε.χτέ, σφιχτοπερίπλοκί μου,

Ἢ ἰλιπὶδα μου κ' ἢ γλυκαπαρτοχὴ μου,

Ἔλα ἐλ.ε.χτέ, ποῦ ἀκαρτερώω, καὶ αἰέ μου,

Ροδίμροστε καὶ παγκαλόμερφέ μου,

Στὴ φούχτα μου ἰδῶ μίσα τὴν ψυχὴ μου....

Ἐλα αἰ λέξεις αὐταὶ τὰς ὁποίας δὲν προφέρει κανένας ζωντανὸν χεῖλος σήμερον, πῶσον πλοῦτον πάθους καὶ λατρείας δὲν ἐκφράζουν. Ἄγνωθ' ἂν μὲ τὰς λέξεις τῆς τρεχοῦσας λαλιᾶς, τὰς πλουσιωτέρας καὶ τὰς ὠραιοτέρας, θὰ εἴμποροῦσε κανεὶς νὰ ἐκδηλώσῃ ὅλον τὸ πάθος καὶ λαχτρικίζει μέσθ εἰς τοὺς πέντε αὐτοὺς στίχους μιᾶς βυζαντινῆς ψυχῆς. Δοκιμάσκετε νὰ τὰς ἀντικαταστήσετε καὶ θὰ ἴδητε. Τὰ θαύματα αὐτὰ τῆς ἐκφράσεως τὰ συνκντᾷ κανεὶς εἰς κάθε βῆμα τῆς ποιήσεως τοῦ Γρυπάρη, θὰ εἶχε δὲ νέντιγράψῃ ὀλόκληρα ποιήματα, ἐὰν ἤθελε νὰ δώσω πλουσιώτερα δείγματα.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε ἡ λέξις μόνον ἡ ποιητικὴ καὶ παρθένος καὶ ἡ φράσις ἡ στερεὰ καὶ λιτὴ ἢ ὁποῖα δίδει τὸν χαρακτῆρα τῆς πλουσίας, ἰσχυρίας καὶ παθητικῆς ἐκφράσεως τοῦ Γρυπάρη. Ὅλη ἡ συζυγία τῶν ἤχων, ὅλη ἡ σύστασις τοῦ στίχου εἰς τὰς χεῖρας δύο ἀρμονικῆς λεπτομερείας, ὅλα τὰ παιγνίδια καὶ οἱ ἀκκισμοὶ καὶ

αὶ φιλαρέσκειαι τῶν ἐπαναλήψεων, τῶν ταυτολογιῶν, τῶν συνωνύμων, ἀκκισμοὶ καὶ φιλαρέσκειαι τῆς φυσικῆς χάριτος, τὴν ὁποῖαν συναντῶμεν εἰς τοὺς τρίλλους μᾶς ἀηθόνος καὶ εἰς τοὺς ἐλιγμοὺς μᾶς κλιμακτίδος, ὅλη ἢ τελειοτικότης καὶ ἡ αὐτάρκεια καὶ ἡ σταθερὰ ἀπλότης τῆς κυριολεξίας, ὅλη ἢ διάθεσις τοῦ λόγου, εἰὸς λόγου, ἀπλοῦ καὶ κλασικοῦ μὲ ὄλον του τὸν πλοῦτον, δροσεροῦ μὲ ὅλην τὴν φαινομενικὴν του περιτέχνησιν, ἀφελοῦς καὶ ἀνέτου μὲ ὅλην του τὴν σοφίαν, ἀποτελοῦν τὴν ἐξαιρετικὴν ποιητικὴν ἔκφρασιν τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἰσκιου τῆς Καρρυδιᾶς», τοῦ «Ἀποβρόχου», τοῦ «Κισσοῦ», τῆς «Ζουχραέ», τῆς «Ροδόπης».

Ἰπὸ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν ὡς ὑπὸ διαφανὲς κρύσταλλον ἐξαπλώνεται ἀνετος καὶ πλαστικὴ μία ψυχὴ βαθύτατα παθητικὴ, μεγαλοπρεπής, κυρία τοῦ ἐκυτοῦ της, σοφὴ, ἀξιοπρεπής, μία ψυχὴ τὴν ὁποῖαν θὰ ὠνόμαζα : βασιλικήν.

Οἱ αἰσθανόμενοι τὴν ἀνάγκην (μῖαν ἀνάγκην σχολαστικῆς μεθοδικότητος, ἢ ὁποῖα δὲν φθάνει ποτὲ τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἔχει ὀπωσδήποτε κάποιαν συμβατικὴν σημασίαν) τὴν ἀνάγκην μᾶς ταξινομήσεως καὶ μᾶς διακρίσεως τῶν καλλιτεχνικῶν προϊόντων, θὰ ἐχαρακτῆρίζαν τὴν ποίησιν τοῦ Γρυπάρη, ἐφ' ὅσον μᾶς ἐξεδηλώθη ἕως τώρα, ὡς μῖαν ποίησιν ἀντικειμενικὴν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ποίησιν τὴν κυρίως ὑποκειμενικὴν ἢ προσωπικὴν, τὴν κυριολεκτικώτερον λυρικήν, τὴν ποίησιν τῆς ὁποίας τὰ πλουσιώτερα πρότυπα μᾶς ἔδωκαν οἱ μεγάλοι ρωμαντικοί. Εἰς τὸν Γρυπάρην ἢ μᾶλλον συγκεκινημένη σκέψις, ὁ βαθύτερος κλωνισμὸς τοῦ αἰσθημάτος, ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν παθητικόν, τείνει νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ μῖαν μορφήν πλαστικὴν. Ὅπως ὁ Πορφύρας εἶνε κατ' ἐξοχὴν ὁ ποιητῆς τῆς μουσικῆς σκέψεως, ὁ Γρυπάρης εἶνε κυρίως ὁ ποιητῆς τῆς πλαστικῆς σκέψεως. Δὲν μᾶς ἀνοίγει τὴν σκηνὴν εἰς τὸ θέατρον τῶν ἰδικῶν του παθῶν, δὲν τραγουδεῖ τὸν πόνον του καὶ τὴν χαρὰν του, δὲν μᾶς ἐκθέτει ἀπ' εὐθείας τὴν ἰδίαν του συνείδησιν, δὲν μᾶς ἐξομολογεῖται τὰ πάθη του δὲν μᾶς ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰς αἰσθηματικὰς του περιπετείας, οὔτε κρίνει ἀναγκαῖον νὰ μᾶς μύησῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του ζωὴν. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ του πλάττει ἢ ἀναστρίβει τὰς ψυχὰς αἰ ὁποῖαι ἴμοιάζουν μὲ τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν. Θὰ εἰμπροῦσε νὰ εἰπῇ κανεὶς, ὅπως ἐλέχθη διὰ τὸν ποιητὴν τοῦ «Μωυσέως», ὅτι εἰς τὰ ἰδεώδη πλάσματά του ἔκρυψε τὸ ἰδικόν του πάθος καὶ τὴν ἰδικὴν του ὀδύνην καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ του ἀκόμη καὶ ὅταν περνᾷ μέσα εἰς ἕνα στίχον παθητικόν καὶ λαχταριστὸν πάσχει καὶ λαχταρίζει κάτω ἀπὸ ἕνα πυκνὸν πέπλον. Καὶ ἀκόμη θὰ εἰμπροῦσε νὰ λεχθῇ, ὅπως ἐλέχθη διὰ τὸν Γάλλον ἀριστοτέχνην, ὅτι ἔδωκεν εἰς τοὺς συγχρόνους του ἕνα παράδειγμα κομψῆς ἐγκρατείας, μετριοπαθείας, ἀρμονίας καὶ μέτρου, ἀξίας νὰ μελετηθῇ εἰς κάθε ἐποχὴν ἀσώτου αὐτοσχεδιασμοῦ, ἀμεριμνησίας, φαμφαρονικῆς ἀδιακρισίας καὶ ἀφελείας

ἀσθεδὺς πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὸ κοινόν. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν αὐτὴν ἡ τέχνη του ἔχει κατὰ τι τῆς ὠρκίης ἀξιοπρατείας καὶ τῆς ὠρκίης δυνάμεως τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Μία πνοὴ ἐλληνικῆς ἀγκραταίας καὶ βασιλικῆς κάλλους περνᾷ ἀπὸ τὴν ποίησιν του. Καὶ ἡ ποίησις αὐτὴ εἶνε γεμάτη ἀπὸ ὠρκίης σύμβολα, τὰ ὅποια πλάττουσιν κί δρασερὰ καὶ παρθενικὴ ψυχὴ, κί ἀντικρύζουσαι τὴν φύσιν καὶ τὴν ζωὴν μὲ τὸν θεομακτὸν καὶ τὴν ἐκτεκτιν τῶν πρωτογενῶν πλάσματων, καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια πλημμυρεῖ ἡ δημοτικὴ ποίησις τῶν λαῶν, τῶν δημιουργῶν τοῦ μύθου καὶ τῆς παρκαδόσεως. Ἐάν ὁ συμβολισμὸς—ὡς ἕρος ὄχι καὶ πολὺ χαρακτηριστικὸς μιᾶς τεχνοτροπίας—ἐπέκτεσεν ὡς συνώλυμος τῆς καταπτώσεως (décadence), ὥστε νὰ συγχέωνται σήμερον αἱ δύο ἐννοιαί, μία πλάκη ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον. Ὁ χαρακτὴρ καθὲ τέχνης ἐμφανιζομένης εἰς ἐποχὴν καταπτώσεως εἶνε ἀκριβῶς, ὥπως παρκατηρεῖ ὁ κριτικὸς τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων», ἡ ψυχρὰ προσήλωσις εἰς τὴν φιλολογικὴν παρκαδόσιν, ἡ ψυχρὰ καὶ δουλικὴ δημιουργία ἐπὶ τῶν τετριμμένων προτύπων, ἡ ἀνεκμάτεσις καὶ ὁ ἀνεκμηρυκασμὸς. Ἀντιθέτως καθὲ τέχνη νέα, ἀτομικὴ, ἀντικρύζουσα τὴν φύσιν μὲ παρθενικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐγκολπουμένη τὴν ζωὴν μὲ τὰς ἰδίαις τῆς δυνάμεις, εἶνε τέχνη κατὰ βᾶθος συμβολικὴ, φυσιολατρικὴ, ἐμφυχτικὴ καὶ θεοποιητικὴ τοῦ περιβάλλοντος, ἐνδύουσα τὴν ψυχὴν τῆς μέσας εἰς τὰ σύμβολα, τοὺς μύθους καὶ τὰς παρκαδόσεις. Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν αὐτὴν, ὅλη ἡ νεωτέρη ποίησις ἔδειξε μίαν τροπὴν πρὸς τὰς πρώτας πηγὰς. Ἐάν ἡ ποίησις τοῦ Γερμανοῦ δὲν εἶνε κυρίως συμβολικὴ—ὅπως δὲν εἶνε—εἰς τὴν λεπτομερῆ τεχνικὴν ἐννοιαὴν τοῦ νεωτέρου λυρικοῦ συμβολισμοῦ, εἰς μίαν εὐρυτέρην ἀντίληψιν τοῦ ἕρους εἶνε κατὰ βᾶθος συμβολικὴ. Ὅλα του τὰ ἰδανικὰ πλάσματτα πρόσωπα, τοπία, σκηναί, εἰκόνες, ἔχουσι τὴν εὐρύτητα καὶ τὸ κάλλος τοῦ συμβόλου, εἶνε αἱ αἰωνιοὶ τύποι ψυχικῶν καταστάσεων, εἶνε ἡ πνευματοποίηση τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ παροδικοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν δρασερότητα τῆς ἀθανάτου μορφῆς. Εἰς τοὺς «Σκαρβαίους καὶ Τερρακότας», τὰ πρόσωπα, αἱ σκηναί, τὰ τοπία, τὰ ἱστορικὰ σημεῖα, τὰ ὅποια ἐμφυχώνουσι ὁ ποιητὴς, εἶνε ἐκείνη ἀκριβῶς τὰ ὅποια μετέπεσαν ἢ μετακίπτουσι ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν ἰδανικὴν μορφήν τοῦ συμβόλου, εἰς τὸ εὖλον τῆς ἰδέας. Ἡ «Ροδόπη» ὥπως τὴν ζωγραφίζει ὁ ποιητὴς εἶνε μία ἰδανικὴ κορυφὴ ἐνὰ πλάσμα ἀύλου κάλλους, κατὰ τι ποῦ μένει ὡς σύμβολον ὠρκιότητος.

Τῆς πούλιας γένηται ἀπὸ ψηλά τὸ ἐργάδιον τὰστέρι.

Ξόπρα, Ροδόπη—ταύγιον δρασεπάγο τινάξει

Τοῦ ἐκρου τὰποκάρωμα. Ξόπρα κί ἀσπρογαλιάζει

Θαρπὸς ἀκέρη περνεῖς τὸ γλυκοχαρμίρι.

Ρόδα και ρόδα ο ξανθός ο ήλιος θά σου φέρη
 Σὰν τὴν ἀγάπη του παλιά, πὶδ ρέα ἀπ' τὸ χαλάζι.
 Ἐμπρόβαλε καὶ μὲ φιλλ στὸ μέτωπό σου βάζει
 Στεφάνια δροσοστάλαγα τὸ ἐρωτικό του χέρι.

Νύχτα στὰ ποροφάραγα ἀκόμα βασιλεύει,
 Τὰ σκουρὰ δάση, οἱ λαγκαδιὲς δὲν βλέπουν ἡλιου ἀχτίδα
 Καὶ ὁ Στρυμῶν χαμοσυρτὸς στὰ πέδια της ζαλεύει.

Μὰ ἡ Ροδόπη ξέφωτη στυλώνει τὴ κορφή της
 Μισουρανὶς καὶ πάνω της—ὡσὰν δροσοσταλίδα,
 Σὲ φύλλα ρόδου—ὁ στερεὸς γυαλίζει ἀποσπερτίτης.

Ὁ ποιητὴς μὲ τὰ ἄυλα καὶ δροσερὰ χρώματα δὲν μᾶς δίδει πλέον μίαν ζω-
 γραφίαν τῆς φύσεως. Ἔινε ὡς ὀραματιστὴς βλέπων εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του
 καὶ ἀντανάτελλων εἰς ἡμᾶς μίαν ψυχικὴν εἰκόνα ἰδανικοῦ κάλλους. Μέσα εἰς τὴν
 ἁρμονίαν τῶν στίχων του περνᾷ ἡ φύσις πνευματοποιημένη.

Καὶ εἰς τὸν τραγικὸν θρῆνον τῆς «Ζουχραέ» εἶνε τάχα μόνον τὸ παράπονον
 τῆς Τσιγγάνας, ἓνας κοινὸς θρῆνος, ποῦ συγκινεῖ τὰς εὐκολοδακρύτους ψυχάς ;
 Ἄπο παρομοίους θρῆνους εἶνε γεμάτος ὁ κόσμος. Ἡ Τσιγγάνα Ζουχραέ, δὲν μᾶς
 συγκινεῖ μὲ τὴν κοινὴν ἀνθρωπίνην της μοῖραν. Μᾶς συγκινεῖ ὡς ἓνα αἰώνιον συμ-
 βολον.

Ἔινε ἡ βαθυτάτη νοσταλγία, τῆς καλλονῆς καὶ τῆς νεότητος εἶνε τὸ ἄσμα
 τῆς αἰωνίας φθορᾶς, τὸ κύκνειον τῶν πραγμάτων τὰ ὁποῖα περνοῦν καὶ σβύνουν
 μέσα εἰς μίαν πικρὰν ἀναπόλησιν. Μία τραγικὴ πνοὴ ἐνώνει δύο βαθύτατα χα-
 ραγμένους εἰκόνας αἰ ὑποῖται ὑψώνονται εἰς ἓνα κοινὸν σύμβολον τῆς ζωῆς.

Ἄλλοι στὴν κοσμολόγητη τὴ Ζουχραέ τσιγγάνα!
 Ἐγὼ εἶμαι ἐγὼ ; Ποῦ μιὰ βραδιά μὲς στ' ἅγιο μοναστήρι
 Μὲ λιβάνιζαν μὲ χρυσὸ παππάδες θυματηῖρι,
 Μπρὸς στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, μπρὸς στοῦ Χριστοῦ τὴ μάρνα ;

Κλειστῆτε μάτια μάργαλα, κλειστῆτε μάτια πλάνα,
 Ποῦ στὴν ὑγείᾳ σας ἔπιεν ἀπ' τ' Ἅγιο τὸ Ποτήρι
 Ὁ γούμερος καὶ τὸ χορὸ σπκῶνόνταν τὰ σύρη,
 Κι' ἔταν ἀκόμη ἐσήμαιεν ἡ ἀγγινὴ καμπάνα !

Ἐδῶ τελειώνει ἡ μία εἰκὼν. Μέσα εἰς τὸ ἱερόν, ἡ καλλονὴ καὶ ἡ νεότης μὲ
 τὴν θεϊκὴν της δύναμιν, πλέει μέσα εἰς τὸ σύννεφον τοῦ ἱεροσούλου λιθωνοῦ, νι-
 κήτρια τῶν θεῶν καὶ τῶν ἱερῶν. Οἱ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ λησμονοῦν ἔμπρὸς τῆς

τοὺς οὐρανοὺς. Πικραίνει μέσκα εἰς τὰ θυμικτῆρικ, καὶ τὰς εἰκόνας καὶ οἱ ἱεροὶ κώδωνες σημερινὸν ἀκόμη διὰ τὴν λατρείαν τῆς. Εἶνε ἡ ὠραιότης βασιλισσα καὶ ἡ καλλονὴ θεότης. Ἡ λατρεία τῆς ἐκθρονίζει μίαν ἄλλην λατρείαν, ἐκθρονίζει καθε ἄλλην λατρείαν καὶ ἡ πνοὴ τῆς ἱεροσυλίας ἢ ὅποια πλημμυρίζει τὸν ἕγιον χώρον, ἐνῶ φέρει ἕνα βαθύ ἀντιρίχισμα, ὑψώνεται εἰς ἕνα ὑπέροχον καὶ ἀσύγκριτον δοξαστικὸν τῆς καλλονῆς καὶ τῆς νεότητος. Ἀντικρύσατε τώρα τὴν δευτέρην εἰκόνα :

*Τώρα μὲ κράζουν τὰ μικρὰ γρηὰ κολαμοδύλω,
"Οἶα" στοὺς θρόνους σὰ σκν.λὶ τὰ βρῶ θροσφὴ γυριῶ,
Γιατὶ τὰ χτῶτα μου βρωμοῦν σὰν τῆς ταφῆς τὸ χῶμα.*

*Τότες βαρμῖνα μὲ κινᾷ τὰ ὠραία μου δακτύλια,
Τώρα, στὸ κρῶ μ.λ.ατὰ κ' ἀπὸ σνρήθεια ἀκόμα,
Κροδστα.λ.λ.α, ξύ.λ.α, τὰ χτυπῶ σὰν καρυδένια ζι.λ.λ.α!*

Ὁ θρῆνος τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν νεότητα, διὰ κάθε τι ποῦ φεύγει καὶ μακρύνεται λαμβάνει ἀμέσως τὴν ὑπέροχον πλαστικὴν του μορφήν. Μία εἰκὼν σπαρταλιστοῦ ρεκλισμοῦ, ὡς χαρκαμένη μὲ πεπορκατωμένον σίδηρον, κλείουσα μέσκα τῆς ὄλην τὴν βωδὴν καὶ ἀσύγκριτον ρητορικὴν τῶν πραγμάτων, σφραγίζει τὸ τραγικὸν αὐτοῦ ποίημα. Τὰ δάχτυλα τὰ μελανὰ ἀπὸ τὸ κρῶ, ποῦ ἀπὸ συνήθεια ἀκόμη κρούονται σὰν καρυδένια ζι.λ.λ.α, θαρρεῖς πῶς ἀναδίδουν ἀπὸ τὸ βάθος ὡς μίαν βαγνερικὴν συνωδὴν εἰς τὴν τραγικὴν εἰκόνα ποῦ περνᾷ ἀπ' ἐμπρὸς μας.

Τέτοια εἶνε πάντοτε ἡ φαντασία καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ ποιητοῦ : πλαστικά. Αἱ ιδέαι του ιδέαι—εἰκόνας—καὶ αἱ εἰκόνας του εἰκόνας—σύμβολα. Ἐνας χαρακτῆρ τῆς πρωτογενοῦς καὶ παρθενικῆς τέχνης καὶ συγχρόνως τῆς τέχνης τῆς σοφῆς καὶ ἀριστοτεχνικῆς, ἢ ὅποια ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὴν πρώτην ἀπλότητα καὶ τὴν πρώτην δροσερότητα, ἀπὸ τὴν ὅποιαν δὲν εἴμπορεῖ ἀπομακρυνθῆ καμμία ἀληθινὴ τέχνη, μὲ κίνδυνον καὶ μεταπέσῃ εἰς τὸν σχολαστικισμόν, τὴν ξηρότητα, τὴν κατὰπτωσιν, τὴν φορτικὴν ἀλληγορίαν, τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετον τοῦ συμβόλου (σύμβολον ἢ πνευματοποίησης τοῦ ὕλικου—ἀλληγορία ἢ ὕλικοποίησις τῆς ιδέας) ὅλα τὰ στοιχεῖα τα χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης, ποῦ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς ἀρχικὰς, παρθενικὰς καὶ αἰωνίως πηγὰς τῆς ὠραιότητος.

(ἀκολουθεῖ).

Παῦλος Νιρβάνας.

